

Utgivare: *Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet*

Text © Upphovsrätt för enskilda kapitel innehas av respektive kapitelförfattare

Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND, Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas utan att tillstånd behövs, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Verket får inte bearbetas och den som sprider verket måste ange dess upphovsperson.

Om inget annat anges, omfattas inte bilder och foton av denna licens. Användning av dessa kräver tillstånd från respektive upphovsrättsinnehavare.

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.348.c800>

Att skriva idéhistoria

ISBN: 978-91-8104-800-1 (tryck)

ISBN: 978-91-8104-801-8 (e-bok)

Ugglan 21

Lund Studies in the History of Ideas and Sciences

ISSN 1102-4313 (tryck)

ISSN 2004-867X (e-bok)

Vid citering: Bruno Hamnell, "Konversationspartners: Forskningsöversikten som dialog med vetenskapssamhället", i *Att skriva idéhistoria* (Lund: Lunds universitet, 2026), <https://doi.org/10.37852/oblu.348.c800>

Information om *Ugglan: Lund Studies in the History of Ideas and Sciences* finns här: <https://www.ht.lu.se/serie/41/>

Konversationspartners: Forskningsöversikten som dialog med vetenskapssamhället

Bruno Hamnell

Vetenskap är ett ständigt pågående samtal forskare emellan, och mellan forskare och samhället utanför akademien. Att producera vetenskap handlar om att tillföra något till dessa samtal. Därigenom blir forskningen meningsfull och relevant. Den här texten behandlar den *inomvetenskapliga* konversation med forskarsamhället, som i studentuppsatser framför allt tar plats i det avsnitt av inledningen som kallas *forskningsöversikt* eller liknande.¹ I bästa fall förhåller sig en uppsatsförfattare inte enbart till tidigare forskning i forskningsöversikten, utan även i undersökningen och i uppsatsens avslutande del, där författaren summerar vad uppsatsen tillför till forskningsläget och pekar ut behov av ytterligare forskning inom området. Med det sagt kommer föreliggande text endast behandla uppsatsens forskningsöversikt.

I kursplaner och riktlinjesdokument för uppsatskurser sägs ofta att studenter ska kunna söka fram, samla in, sammanställa, tolka, problematisera, diskutera och presentera forskningslitteratur av relevans för det egna arbetet och motivera ämnesval och frågeställning i relation till denna. Även i

¹ Alternativa beteckningar är forskningsläge, forskningsfront, aktuell eller tidigare forskning. Även om inte forskningsartiklar och -böcker alltid innehåller en motsvarande rubrik innehåller de en diskussion av och positionering mot forskningsläget. Att lära sig spåra upp dessa är viktigt eftersom de hjälper en att identifiera vad som anses vara den viktigaste forskningen på området. Mer om detta nedan.

Högskolelagen framhålls att högre studier på grundnivå ska ge studenter förmågan att ”söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå” samt ”följa kunskapsutvecklingen ... inom området.”² Att forskningsöversikten är viktig brukar alltså framgå och studenter erbjuds generellt biblioteksundervisning i informationssökning för att få uppslag till hur de kan hitta relevant forskning inom sitt område. Sällan ges dock instruktioner i hur urvalet av forskningslitteratur ska göras och sammanställas till en forskningsöversikt, eller vad som utmärker en bra sådan.

Givet att den samlade mängden forskning ständigt växer och att vi idag har fler aktiva forskare än någonsin tidigare, samt en växande mängd databaser att söka forskning i och därtill problemet med rovtidskrifter och nonsensforskning att navigera runt,³ är det av stor vikt att studenter kan söka fram, sälla bland, värdera och syntetisera forskning inom deras ämnen och forskningsfält. Den här texten syftar därför till att hjälpa studenter identifiera, klargöra och kommunicera meningen med sina uppsatser utifrån dess relation till forskningsläget. Därigenom ges studenterna verktyg att bli bättre vetenskapsproducenter.

Nedan ska jag förklara syftet med forskningsöversikten, beskriva dess form och innehåll, samt visa hur man steg-för-steg kan gå till väga när man skriver en sådan. Det finns inte *ett* sätt att skriva en forskningsöversikt på, men förhoppningen är att kapitlets tips och exempel ska bidra till att uppsatsskrivande studenter förstår forskningsöversiktens syfte och börjar reflektera över vilket upplägg som passar just deras studie bäst. Texten är skriven med kandidatuppsatser i idéhistoria i åtanke, men kan lätt anpassas till andra nivåer och ämnen.

Varför forskningsöversikter?

Att skriva forskningsöversikter är viktigt eftersom det bekantar en med den forskningstradition och de vetenskapliga fält den egna studien relaterar till.

² Utbildningsdepartementet, Högskolelag (1992:1434), §8, <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1992:1434>.

³ Om den akademiska litteraturens landskap (och dess utmaningar och problem), se Christian Berggren, *Vetenskaplig publicering – historik, praktik, etik* (Lund: Studentlitteratur, 2016).

Forskningsöversikten hjälper en att identifiera de viktigaste texterna inom fältet, vilka teorier, metoder och begrepp som används, vilken empiri som har undersökts, vad de viktigaste forskningsresultaten och tolkningskonflikterna är, och vilket kunskapsbehov som finns. Att skriva forskningsöversikter kan därför inspirera och hjälpa en att identifiera fruktbara teorier, metoder, kontexter och lämplig empiri man kan använda i sin egen undersökning. Ofta är skrivandet av forskningsöversikten del av en process som hjälper en att skärpa och avgränsa den egna studiens problemformulering, teser, syfte och frågeställningar.

Det är viktigt att understryka att forskningsöversikten inte är en redovisning av all forskningslitteratur man läst. Den behöver inte heller ta upp all tidigare forskning man refererar till i uppsatsens undersökningsdel. Syftet är dels att visa vad vi vet om ämnet i nuläget, alltså vad de studier som ligger närmast den egna har kommit fram till och hur de gått till väga, dels att visa på vad den egna studien tillför till det rådande kunskapsläget. En slarvigt genomförd forskningsöversikt kan därför leda till att man bygger sin undersökning på felaktiga premisser.

Även om man i teorin ska tänka sig att forskningsöversikten försätter uppsatsen i en inomvetenskaplig dialog med den forskning som ligger närmast den egna studien, så är realiteten för en studentuppsats att läsarna huvudsakligen består av examinator och kurskamrater. Forskningsöversikten bör – liksom resten av uppsatsen – skrivas med dem i åtanke. Vilken information behöver de för att övertygas om studiens inomvetenskapliga relevans? Till skillnad från författarna till de studier som ingår i forskningsöversikten kanske inte läsarna har några förkunskaper om ämnet; då är forskningsöversikten central för att introducera dem för den vetenskapliga konversation som studien ingår i. Läsaren ska övertygas om att uppsatsförfattaren har en bra förståelse av forskningsläget och det ska framgå hur uppsatsen positionerar sig i relation till de mest relevanta studierna inom området. På högre nivåer förväntas författaren även övertyga läsaren om att studien har potential att tillföra något nytt till kunskapsläget.

Alternativa upplägg

Det går inte att säga exakt hur lång forskningsöversikten bör vara. För kandidatuppsatser är generellt en sida väl kort, men det finns sällan skäl att skriva fem sidor. Uppsatserna med de längsta forskningsöversikterna tenderar att ha samma problem: antingen tar de upp för många studier, ofta med för vag koppling till det egna ämnet, eller så består de av långa sammanfattningar – och syftet med forskningsöversikten är huvudsakligen inte att sammanfatta tidigare studier en och en.⁴ Forskningsöversikten ska vara en *synthes*, alltså att man länkar ihop texterna man tar upp med varandra, kategoriserar dem, visar på samband och mönster, likheter och skillnader mellan dem, och relaterar dem till den egna studien. Man ska *positionera sig* mot forskningsläget och *argumentera för* varför den egna studien behövs. På så sätt visar man vad den egna uppsatsen tillför till den vetenskapliga konversationen.

Det är generellt en bra idé att dela in forskningsöversikten i en början, en huvuddel och en avslutning.⁵ I inledningen motiveras ofta vilken forskning som ska tas upp, exempelvis om man gjort geografiska, språkliga, eller tidsmässiga avgränsningar. Man kan eventuellt förklara var man sökt efter tidigare forskning och vilka söktermer man använt sig av. Även om det är ett sällsynt tillvägagångssätt inom humaniora bör man inte utesluta det. Att kunna visa att det finns en tanke bakom var och hur man letar fram forskningslitteratur är en styrka. Förutom att det kan bidra till att övertyga läsaren om att man gjort ett grundligt jobb med att söka fram tidigare forskning är transparens viktigt inom vetenskapen. En risk är annars att urvalet framstår som slumpmässigt och godtyckligt.

I realiteten kan dock utsökningen av forskningslitteratur bli en snårig process som svårligen låter sig beskrivas och inte enkelt kan upprepas. I de fallen är det ingen mening med att skriva ut sökprocessen. Då får man på

⁴ Man kan förstås behöva skriva sammanfattningar av forskningslitteraturen för sin egen skull och i någon mån kan dessa inkluderas i forskningsöversikten, men sammanfattningarna ska generellt hållas kort och syftet med dem måste framgå. Forskningsöversikten får inte bli en bibliografisk uppräknning där sammanfattningar av tidigare forskning staplas på varandra utan tydligt syfte och utan tydlig relation till den egna undersökningen.

⁵ Det behövs sällan rubriker för detta, utan kan göras tydligt för läsaren ändå.

andra sätt övertyga läsaren om att litteraturen som behandlas är den mest relevanta.

Ett sätt att visa läsaren vad som kommer tas upp är att inleda forskningsöversikten med att lista frågorna den avser besvara. En annan strategi, som jag själv använde i min avhandling, är att inleda med att positionera studien i relation till de vetenskapliga fält den bidrar till:

This study intervenes in three intersecting areas of research: transatlantic history, the history of Anglo-American idealism and, to lesser extent, the history of liberalism. By framing the study as transatlantic, I relate it to a field of transnational history focusing on the geographical area around the Atlantic Ocean, mainly in the nineteenth and twentieth centuries. The purpose of such research is to investigate exchanges and connections between, primarily, Europe and North America, which is part of a larger historiographical trend involving comparative, transcultural, global, and world history (Armitage 2017). While social and political thought have been central in transatlantic studies (cf. Rodgers 1998; Stears 2002), philosophy has remained peripheral. In fact, most studies of American and British idealist philosophy tend to suffer from *methodological nationalism*, the tendency to treat the nation as the natural unit of research. James Secord (2004) argues that this has been a particular problem in much historical writing on Britain and the United States during the period of my concern, ca 1870–1945.⁶

I det här stycket argumenterar jag för behovet av att studera filosofihistoria runt sekelskiftet 1900 ur ett transatlantiskt perspektiv genom att visa att detta förbigåtts av filosofihistoriker, trots att det gjorts framgångsrikt inom politisk (idé)historia. Jag framhåller att originaliteten i min studie består i att jag binder samman forskningsfält som generellt inte integreras med varandra.

⁶ För att exemplet ska bli begripligt har jag ändrat mindre detaljer. Hela forskningsöversikten finns i Bruno Hamnell, *Two Quests for Unity: John Dewey, R. G. Collingwood, and the Persistence of Idealism*, Lund Studies in Arts and Cultural Sciences 28 (Lund: Lunds universitet, 2021), 20–25. För att hålla antalet fotnoter nere har jag valt att använda Harvard-systemet för referenser i blockcitatet. Studierna som nämns finns i referenslistan i slutet av kapitlet.

Ytterligare ett vanligt upplägg är att förstå sig forskningsöversikten som en uppochnervänd triangel eller som en tratt, alltså att man börjar brett genom att introducera ämnet och sedan kortfattat redogör för huvuddragen i forskningen, exempelvis vilka de dominerande forskningsresultaten, teorierna, metoderna och trenderna är. Därefter smalnar man av ytterligare genom att peka ut svagheter, oklarheter, kontroverser eller brister i den tidigare forskningen, vilket leder upp till och motiverar ens eget forskningsproblem. Här är ett exempel på inledningen av en sådan forskningsöversikt:

Forskningen om svensk historieskrivnings historia har varit produktiv under 2000-talet. Ulf Zanders (2001) avhandling *Fornstora dagar, moderna tider*, som kartlägger offentliga debatter om historia och historiebrik under 1900-talet ger, tillsammans med antologin *Historieskrivningen i Sverige* (Artéus och Åmark 2012), en översiktlig bild av hur svensk historieskrivning förändrats, brukats och debatterats över tid. Därtill finns kvantitativa kartläggningar av doktorsavhandlingar i historia och idéhistoria, som ger en översikt av trender i tematik, källmaterial, teori och metod (Blom 1980; Eklöf Amirell 2007; Nilsson 2014). Dessa kompletteras av mer riktade studier om teorins roll i historieskrivningen (Torstendahl 2017; Hamnell 2020), historikers förhållande till arkiven (Wångmar 2011; Pihl Skoog 2023), samt om framväxten av specifika fält, som arbetar- och kvinnohistoria (Nyström 2015). Därtill har de normer som styr historievetenskapen studerats genom att undersöka avhandlingsrecensioner och sakkunnigutlåtanden vid befordrings- och tillsättningsärenden (Trenter 1999; Gunnariussen 2002; Larsson 2010).⁷

Här får vi direkt veta att författaren studerar den svenska historieskrivningens historia och fokuserar på forskningslitteratur från år 2000. Det är vanligt att inleda just med att lyfta fram de senaste årens forskningstrender. I det här fallet ges vi en bred bild av vad som undersökts, vilket gör att man får en uppfattning om att författaren har bra övergripande koll på den forskning

⁷ Exemplet är mitt eget, men har inte publicerats någonstans. Även här används Harvard-systemet för att hålla antalet fotnoter nere. Texterna som nämns finns i kapitlets referenslista.

som gjorts. Däremot får vi än så länge inga detaljer om studierna och det framgår inte vad författarens studie kommer tillföra till kunskapsläget – vi förväntar oss att nästa stycke inleds med det.

Exemplet ovan visar på något man ofta gör i en forskningsöversikt, nämligen att gruppera eller sortera den tidigare forskningen i olika kategorier eller teman. Ett tematiskt upplägg är vanligare och ofta ett bättre val än ett kronologiskt, även om det är motiverat att lyfta fram förändringar i forskningsfältet över tid, om så skett. Sådant man vanligen tar upp i forskningsöversikten gäller resultatet i tidigare forskning, men också med vilka teorier och metoder ämnet studerats, vilka discipliner forskarna som undersökt ämnet hör till, och vilken empiri de använt sig av. Om det finns konflikter eller oenigheter i forskningen bör man ta upp det. Likaså bör man försöka identifiera vad som är konsensus inom fältet, ofta behöver inte det utforskas ytterligare – om man inte vill utmana konsensus. Sällan behöver allt detta tas upp, utan det är tvärtom klokt att fokusera på ett par teman.

Forskningsöversikten bör avslutningsvis tydligt lyfta fram hur den egna studien bidrar till ny kunskap mot bakgrund av det forskningsläge man presenterat. Efter att ha ägnat mycket utrymme åt att diskutera den tidigare forskningen om Julian Huxleys relation till transhumanismen, som är avhandlingens ämne, avslutar Ingrid Dunér sin forskningsöversikt med följande stycke:

In summarizing this review of previous research on the history of transhumanism, it is possible to identify three recurring interrelated problems. The first problem concerns Huxley's contested role in the history of transhumanism [...]. The second problem concerns the relationship between eugenics and transhumanism [...]. The third problem, finally, regards the question of emergence and the historical context of transhumanism: Many accounts have taken the shape of overviews and claim antecedents that vastly predate both the coinage of the term transhumanism and its formalization into a contemporary movement.⁸

⁸ Ingrid Dunér, *Controlling Destiny: Julian Huxley's Post-Darwinian Evolutionism and the History of Transhumanism*, Lund Studies in Arts and Cultural Sciences 33 (Lund: Lunds universitet, 2024), 21.

Här är det tydligt att Dunér menar att det behövs bättre förståelse av transhumanismens historia, Huxleys roll i den, och dess relation till eugeniken. Det är vad hennes studie ska ge oss. I det här fallet ska alltså studien bidra med att både komplettera och utmana tidigare forskning. I andra fall kan det handla om att reda ut oenigheter, oklarheter eller otillräckligheter, eller så är forskningsöversikten ett argument för att testa nya teorier eller metoder, att placera studieobjektet i nya kontexter, eller att undersöka tidigare förbisedda aktörer eller ett outforskat källmaterial.

Poängen är att forskningsöversikten ska övertyga läsaren om att den egna studien har potential att bidra till ny kunskap.⁹ Genom att visa på det kan ens egen studie göra anspråk på meningsfullhet, originalitet och relevans. Det handlar alltså om att, från ett inomvetenskapligt perspektiv, motivera *varför* studien ska göras. Ibland sägs det att man gör detta genom att identifiera en "lucka" i forskningsläget. Jag ogillar begreppet eftersom det lätt missförstås som att det gäller att hitta ett ämne ingen har undersökt tidigare. Men att något är outforskat betyder inte att det självklart har vetenskapligt värde att undersöka det. Man bör fråga sig: Varför skulle andra som ingår i samma vetenskapliga konversation som jag vara intresserad av detta?

Arbetsprocessens delar

Att söka fram tidigare forskning¹⁰

Det första steget i att skriva en forskningsöversikt består i att identifiera relevant forskningslitteratur. För att göra det behöver man ha en någorlunda klar bild av vad man vill studera, så att utsökningen kan avgränsas. Här kan det vara till hjälp att formulera vilka frågor forskningsöversikten behöver

⁹ Även om detta, som nämnts ovan, generellt är för mycket begärt av studenter på grundnivå, då uppsatsen trots allt inte är forskning (som handlar om att producera ny kunskap), utan en övning i forskningspraktik. Därför handlar det då främst om att redogöra för och positionera sin studie i relation till den mest relevanta forskningen på området.

¹⁰ Ett stort tack till Andrea Mervik, Joakim Axelsson, Ranka Steingrimsdottir och Jacob Andersson på Lunds universitetsbibliotek som tagit sig tid att diskutera litteratursökning och akademiska databaser med mig, vilket varit till stor hjälp för detta avsnitt.

svara på. Är det viktigt att ta upp resultaten och slutsatserna i den tidigare forskningen, eller är det kanske teorierna och metoderna som borde stå i centrum? Eller är det olika typer av empiri eller kanske de olika kontexter som fenomenet placerats i som är det viktiga? Det är ofta en fördel att vara selektiv och sträva efter att komprimera informationen och enbart ta upp det i den tidigare forskningen som relaterar till den egna uppsatsens syfte och frågeställningar. Om originaliteten i den egna studien består i valet av kontext eller teori, så är det klokt att forskningsöversikten huvudsakligen behandlar vilka andra kontexter eller teorier fenomenet studerats i relation till och vilka resultat det gett.

Den litteratur man letar efter ska vara *forskningslitteratur*, alltså litteratur som producerar ny kunskap i enighet med forskarsamhällets normer, vanligen vetenskapliga artiklar, böcker eller bokkapitel skrivna av forskare.¹¹ Det kan även vara befogat att använda befintliga sammanställningar av forskning inom området. Kandidat- och masteruppsatser kan i vissa fall användas, men bör inte vara förstahandsvalet. Läroböcker och allmänna uppslagsverk som Nationalencyklopedin bör undvikas eftersom de inte är forskning. Däremot innehåller läroböcker och mer specialiserade uppslagsverk, som exempelvis *Stanford Encyclopedia of Philosophy* eller böcker man finner genom *Oxford Reference Online*,¹² ofta bra litteraturförteckningar i vilka man kan hitta relevant forskning.

Studenter brukar få undervisning i hur man söker fram forskningslitteratur av en bibliotekarie som anpassar undervisningen efter det egna bibliotekets resurser, så jag kommer inte ta upp detta i detalj. En bra tumregel är dock att använda stora etablerade databaser som den svenska bibliotekskatalogen Libris för böcker och förslagsvis universitetsbibliotekets egen sökmotor,

¹¹ Bäst är förstås att även ha koll på litteratur om ämnet som inte är strikt forskning – så kallad ”grå litteratur” – men i forskningsöversikten bör man i första hand förhålla sig till forskningslitteratur. Det ska också sägas att det finns exempelvis journalister som skrivit böcker som kan klassificeras som forskning (eftersom de producerar ny kunskap utifrån studier av ett källmaterial) även om de själva inte är forskare, dessa kan man använda i en forskningsöversikt.

¹² *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/>; Oxford Reference Online, <https://www.oxfordreference.com>. Dessa uppslagsverk innehåller inte bara bra referenser, utan generellt mycket mer djupgående information än man finner i en lärobok och kan därför också vara värdefulla när man läser in sig på ett ämne.

möjligan kombinerat med Google Scholar för artiklar.¹³ Därtill finns en mängd mer specialiserade databaser inriktade mot pedagogik, medicin och filosofi och så vidare. Innan man börjar söka fram information är det bra att bestämma på vilka ställen man ska leta och varför på just dessa. Här är det ofta en bra idé att titta igenom det egna bibliotekets resurser och att konsultera en bibliotekarie.

För att lyckas med utsökningen behöver man formulera relativt specifika *söksträngar* med hjälp av booleska operatörer (AND, OR, NOT).¹⁴ Det kan man bara göra om man har en tillräckligt tydlig idé om vad man själv ska undersöka. Det räcker inte att veta att man vill skriva om Rousseau eftersom en sökning på hans namn kommer att ge ohanterligt många träffar. Begränsar man sig till att fokusera på Rousseaus syn på pedagogik i relation till kön kan man dock söka på exempelvis ”Rousseau AND (pedagogy OR education) AND (gender OR sex)”. Även den sökningen ger många träffar och ett urval kommer behöva göras, men avgränsningen har gjort att utgångsläget är mycket mer hanterligt. Viktigt är också att dokumentera litteratursökningen: Skriv ner när och på vilka ställen litteratur söktes och med vilka söktermer.

¹³ Universitetsbibliotekens sökfunktioner indexerar en mängd akademiska databaser, däribland ofta de största, som Web of Science och Scopus. Det är dock viktigt att förstå att, för det första, så indexerar universitetsbibliotekens egna sökfunktioner inte samma uppsättning databaser och, för det andra, så finns det ingen sökfunktion som söker i alla databaser. Därför kan det vara bra att komplettera med en utsökning i Google Scholar, som är en väldigt stor databas och inkluderar mer ”grå litteratur” än andra akademiska databaser. Dock är sökfunktionaliteten i Google Scholar sämre och eftersom den inte är modererad utan bygger på maskininlärning, så inkluderar den också en del skräp, exempelvis rovtidskrifter och annat icke-akademiskt material. Man behöver därför vara noga med att kontrollera kvaliteten på de artiklar man finner via Google Scholar, som dock är väldigt användarvänlig och ofta bra att göra en första utsökning med.

¹⁴ Man kan även söka på hela fraser med hjälp av citattecken (”philosophy of education”) eller använda trunkering för att inkludera alternativa ändelser av ett ord (pedagog* ger träffar på både pedagogical och pedagogy). Alla universitetsbibliotek har guider för hur man söker fram material effektivt. De är ofta väldigt lika, men anpassade efter det egna bibliotekets databaser. För Lunds universitet, se ”Söka, värdera och referera vetenskapligt material”, hämtad 3 juli 2025, https://libguides.lub.lu.se/soka_vardera_och_referera_vetenskapligt_material.

På senare tid har det kommit flera alternativ som med hjälp av artificiell intelligens gör att man kan söka fram forskningslitteratur genom att ställa frågor på naturligt språk (i regel fungerar det bäst på engelska) i stället för att skapa söksträngar ("What was Rousseau's view on gender in relation to education?") När detta skrivs är Semantic Scholar och Elicit bland de bästa verktygen, men eftersom utvecklingen går fort kan andra bättre alternativ snart ha kommit. Än så länge är de bästa av AI-verktygen välkomna komplement som, rätt använda, effektiviserar arbetet, men de ersätter inte en traditionell litteratursökning.

En fråga som kanske infinner sig i relation till exemplet ovan är huruvida man bör förstå Rousseau som en upplysningstänkare eller som en romantiker. För att få en uppfattning om den senaste forskningen om dessa epoker kan en bra start vara att söka efter översiktsverk i Libris. Många stora förlag som Blackwell, Oxford University Press och Cambridge University Press ger ut forskarantologier som innehåller ord som *handbook*, *guide* eller *companion* i titeln.¹⁵ Mycket riktigt hittar man snabbt *The Oxford Handbook of European Romanticism* (2016), *The Cambridge Companion to Rousseau* (2001) och *The Cambridge Companion to the French Enlightenment* (2014). Det finns även exempel på äldre böcker med liknande titlar, men man vill generellt identifiera den senaste forskningen, dels eftersom man vill delta i den mest aktuella dialogen på fältet, dels för att man i den senaste forskningen sannolikt kommer att finna referenserna man behöver till den viktigaste äldre litteraturen, som man också kan behöva kolla upp.

En bra start skulle vara att titta på om det finns enskilda kapitel i de tre volymerna som kan användas i forskningsläget. I dessa bör man även söka igenom litteraturförteckningen efter forskning som kan vara relevant att titta närmare på. Man kan även ta hjälp av böckernas index eller, om de har digitaliserats, söka direkt i dem efter nyckelord.

Förutom forskarantologier är det klokt att undersöka avhandlingar, som brukar innehålla omfattande genomgångar av forskningsläget man kan

¹⁵ Dessa kan tyckas likna läroböcker eftersom kapitlen ger översikter av olika teman. Skillnaden är att de är skrivna personer som själva forskat om ämnena de skriver om och inte främst bygger texten på annan forskningslitteratur, utan på källmaterial. Därtill tenderar dessa böcker att, liksom vetenskapliga artiklar, vara referentgranskade (det vill säga, ha genomgått *peer review*).

inspireras och dra nytta av. Vidare bör man försöka identifiera om det finns en särskild vetenskaplig tidskrift eller vetenskapliga sällskap tillägnad ämnet man studerar. De senare kan möjligtvis ha en hemsida med förteckningar över både källmaterial, tidigare forskning och andra resurser. Ibland kan man även hitta färdiga sammanställningar av forskningsläget, ofta kallade *literature review* eller *research companion*. Poängen här är att det kan finnas personer som gjort halva jobbet åt en – det bör man utnyttja. I bästa fall har man sådan tur att någon identifierar saker som behöver undersökas. Många studier avslutas med en diskussion om behovet av vidare forskning inom fältet. Att kunna säga att ”tidigare forskning har visat att mitt uppsatsämne behöver undersökas” ger den egna studien inomvetenskaplig relevans.

Urvalsprinciper

Under utsökningen av forskningslitteratur bör man undvika att läsa mer än man behöver. Vanligtvis räcker det med titlar, innehållsförteckningar eller rubriker, och baksidestext eller abstracts.¹⁶ En fara är alltid att man hamnar i en situation där man hittar mer forskning än vad som är hanterbart givet tidsramarna för uppsatsarbetet. Därför är nästa steg att sälla bland litteraturen. Hur mycket tidigare forskning man behöver ta upp går inte att säga exakt. För en kandidatuppsats är generellt tre studier väl få, men man klarar sig ofta med färre än tio.

Att identifiera och presentera *all* tidigare forskning är sällan vare sig möjligt eller önskvärt. Det räcker om man utifrån ett par representativa exempel kan ge just en *översikt* av forskningsläget och att det framgår hur den egna studien bidrar till att föra den vetenskapliga diskussionen framåt. För att bedöma vilka studier man ska ta upp behöver man applicera vissa *urvalsprinciper*.

Den viktigaste urvalsprincipen är *relevans*. Huvudsakligen ska man behandla den forskning som ligger så nära det egna ämnet som möjligt. Viktigt att nämna är att även om ingen har undersökt exakt det man själv

¹⁶ En av styrkorna med de nya AI-verktygen är att de är bra på att sammanfatta vetenskapliga artiklar och även kan hjälpa en att snabbt identifiera de delar i en artikel som är mest relevanta.

undersöker så betyder det inte att det man slipper skriva en forskningsöversikt, för det finns alltid någon forskning att förhålla sig till. Även om ingen skulle ha undersökt receptionen av Heidegger i Sverige så kommer det att finnas undersökningar av Heideggerreceptionen i andra länder, samt undersökningar av receptionen av andra filosofer eller intellektuella i Sverige man kan gå i dialog med.

Eftersom urvalet görs innan man läst forskningslitteraturen på djupet och ofta innan man landat i sin slutgiltiga problemformulering är det inte alltid lätt att bedöma vilken av tidigare forskning som är mest relevant. Därför kan det vara bra att ha ytterligare urvalsprinciper att ta till hjälp. Tre sådana – utan inbördes rangordning – som *kan* vara applicerbara är *aktualitet, inflytande och kvalitet*.

Aktualitet syftar på forskningens närhet i tid. Även om relevans alltid trumfar aktualitet och det inte finns något egenvärde i att jaga forskningstrender, förväntas man visa för läsaren att man har koll på det senaste som skrivits om ens ämne. Om en forskningsöversikt enbart innehåller äldre studier behöver detta motiveras. Ur litteratursöknings synpunkt är det också klokt att börja undersöka, säg, de senaste tio-tjugo årens forskning och sedan vidga tidsperspektivet om man finner för lite. I den nyaste forskningen kommer man generellt att hitta återkommande referenser till äldre studier och på så sätt bli uppmärksam på vilka de viktigaste forskarna och texterna i fältet, som man behöver förhålla sig till, är.

Det för in oss på urvalskriteriet inflytande. Om man behöver göra ett urval är det klokt att koncentrera sig på forskning andra också förhåller sig till. Det innebär att just forskning oftast är att föredra framför studentuppsatser. Men även inom forskningen kommer vissa texter att sakna genomslag. Förutom att notera vilka referenser som återkommer i den forskning man läser kan man, när det gäller engelskspråkig forskning, använda statistik i olika databaser. Enklast att använda är Google Scholar för att titta på hur många gånger en artikel citerats av andra, vilket ger en indikation på dess inflytande. Här behöver man dock ha i åtanke att nyare

artiklar inte haft samma tid på sig att refereras som äldre och en artikel inte nödvändigtvis citeras för att den är bra.¹⁷

Att i ett tidigt stadium, då man ofta inte läst mer än ett abstrakt, slå fast kvaliteten i tidigare forskning är förstås svårt. Det man kan göra här är att dels titta på vem som är författaren: Är det en väl ansedd forskare som är verksam inom en relevant disciplin? Därtill kan man titta på själva publiceringens status. Böcker kan värderas utifrån vilket förlag de getts ut på, vad för recensioner de fått, och man kan även få ledtrådar om boken ingår i någon typ av erkänd serie, som ovan nämnda *Cambridge Companion*. Vad gäller artiklar vill man generellt att dessa har genomgått *peer review* och att tidskriften är väl ansedd. Det är lätt att undersöka genom att se om tidskriften är med på Norska listan.¹⁸ Tidskrifter som ges betyget 1 eller 2 där är alla erkända och kan användas som forskningslitteratur. Tidskrifter som inte finns listade är inte nödvändigtvis uteslutna, men dess kvalitet bör undersökas på annat sätt – lättast är att rådfråga en bibliotekarie, handledare, eller någon annan som är bekant med forskningsfältet.

Utifrån de här urvalskriterierna, vars tillämpbarhet måste prövas från fall till fall – och där relevans alltså är det viktigaste kriteriet – bör man kunna sälla bland den forskningslitteratur man hittat. För en kandidatuppsats bör man i det här läget inte ha så mycket mer än runt tio titlar. Har man allt för mycket forskning att välja mellan kanske man behöver skärpa urvalsprinciperna eller tillföra nya. Kan det vara motiverat att enbart titta på de senaste tio årens forskning? Kan det räcka med att enbart förhålla sig till svenska studier? Kanske är det motiverat för en idéhistoriker att enbart hålla sig till forskning skriven av idéhistoriker och historiker, och inte av exempelvis litteraturvetare eller filosofer? Om en forskare skrivit flera

¹⁷ Kontroversiella eller dåliga studier kan citeras mycket just för att det är lätt att positionera sig mot dem. Man bör alltså försöka skaffa sig en uppfattning om skälet till att en studie fått mycket uppmärksamhet. Vidare bör man vara medveten om att Googles data är baserad på hur många citeringar en artikel har av andra artiklar som ingår i Google Scholars korpus. På samma sätt är exempelvis Scopus data baserad på citeringar utifrån andra artiklar i Scopus korpus. Siffrorna för samma artikel skiljer sig därför åt, då Googles korpus är större (men också tar hänsyn till citeringar som inte alltid är vetenskapliga). Siffrorna är alltså inte definitiva och bör betraktas med viss misstänksamhet.

¹⁸ Enklast är att kolla upp tidskriften genom LiU Journal Check Up, <https://ep.liu.se/Journal Checkup/default.aspx>. Norska listan nås via <https://kanalregister.hkdir.no>.

potentiellt relevanta texter kanske det räcker med att välja en eller två av dessa? Övriga kan vid behov listas i en fotnot. Detsamma gäller om flera exempel av tidigare forskning liknar varandra – välj ett representativt exempel och betona att det just exemplifierar en trend i forskningen och nämn ett par andra exempel i en fotnot, utan att dessa behöver diskuteras.

Oavsett vilka urvalskriterier man väljer bör man vara tydlig med hur man resonerat och motivera varför man valt att fokusera på just den forskning man valt ut.

Katalogisera, sortera, organisera

När man sökt fram och sållat bland den tidigare forskningen kan man börja arbetet med att skaffa sig en närmare idé om vad den handlar om, helst utan att läsa mer än nödvändigt. Inledningar, avslutningar och eventuella sammanfattningar, samt valda avsnitt av hög relevans som man identifierar med hjälp av en boks index eller genom att söka i en PDF är en bra start. Kanske att man behöver läsa en recension av någon potentiellt intressant bok.

I det här läget kan man för sin egen skull behöva upprätta en lista över forskningen och skriva korta anteckningar över sådant som vad de olika studierna undersöker: vad dess syfte och frågeställningar är; vilket material de studerar; vilka teorier och metoder de använder; och vad de kommit fram till. Utifrån det kan man börja organisera dem och identifiera trender och olikheter. Det är ofta en bra idé att skriva fram ett par frågor till den tidigare forskningen och söka i den efter svaren. För att återknyta till exemplet med Rousseau skulle man kunna fråga sig vad forskningen säger om hans förhållande till romantiken respektive upplysningen och hur det påverkar hur hans pedagogik och syn på kön beskrivits. Man kan också fråga sig vilka andra pedagogiska traditioner och tänkare forskningen kopplat till Rousseau och om hans syn på kön anses representativ för tiden han levde i eller ej. Korta anteckningar om detta kan spaltas upp i en *syntesmatrix*. Den kan se ut så här:

Referenser	Tema 1	Tema 2	Tema 3
Text 1	Huvudpoäng A	Huvudpoäng B	Huvudpoäng C
Text 2	Huvudpoäng D	Huvudpoäng E	Huvudpoäng F
Text 3	Huvudpoäng G	Huvudpoäng H	Huvudpoäng I

Där det står text 1, 2, 3 skriver man alltså referensen till studierna man diskuterar och under ”tema” skriver man just de teman, eller frågor, som man läser forskningslitteraturen utifrån. Det skulle kunna vara ”Hur såg Rousseau på kön?”, ”Hur såg Rousseau på pedagogik?”, ”Vad var Rousseaus förhållande till Upplysningen och Romantiken?”, och så vidare.

Temana kan ersättas med rubriker för sådant som teori, metod, empiri, resultat och begränsningar om det är mer relevant. Poängen med det här arbetssättet är att det blir lättare att urskilja mönster i forskningslitteraturen. Syntesmatrisen kan också vara till hjälp för att, när man skriver forskningsöversikten, hålla fokus just på de för den egna studien mest relevanta temana, på så sätt undviker man att bli allt för sammanfattande.¹⁹

Skissera ett första utkast

Med syntesmatrisen som utgångspunkt bör man kunna skriva ett första utkast till forskningsöversikten. Det bör man göra relativt tidigt i uppsatsarbetet för att tydliggöra för sig själv hur man faktiskt ser på forskningsläget och hur den egna uppsatsen relaterar och bidrar till det. Som nämnts ovan ska man sträva efter att just *syntetisera* forskningen som diskuteras. Man bör försöka kategorisera och skapa samband mellan, och lyfta fram skillnader och likheter, styrkor och svagheter, i de studier som tas upp. Vidare bör man hålla utkik efter tolkningskonflikter och underbeforskade aspekter. Forskningsöversikten ska vara en kritisk analys som visar på varför den egna studien behövs mot bakgrund av den forskning som gjorts tidigare. Man bör även vara noga med att ge forskningsöversikten en logisk struktur. Olika sätt att göra det togs upp tidigare i den här texten.

¹⁹ För en mer utförlig diskussion om syntesmatriser, se Kevin R. Clark och Mary B. Buckley, ”Using a Synthesis Matrix to Plan a Literature Review”, *Radiologic Technology* 88, nr 3 (2017): 354–357.

Viss generalisering är tillåten i en forskningsöversikt, men samtidigt måste man göra studierna som tas upp rättvisa. Man ska undvika att vara överdrivet polemisk. Även om man ska positionera sig mot tidigare forskning och framhålla vad den egna studien tillför, behöver man inte hävda att tidigare forskning nödvändigtvis gjort fel eller varit dålig. Den kan ha varit utmärkt på alla sätt, även om det finns vissa aspekter av ett fenomen den inte undersökt. Generellt bygger man vidare på den forskning som gjorts, även om man kan ha invändningar mot delar av den. Viktigt är också att ge olika studier olika mycket utrymme beroende på dess relevans i förhållande till den egna studien. Om en viss studie varit särskilt inspirerande och använts som modell för den egna studien behöver den ges extra utrymme för att skillnaderna mellan den och den egna studien tydligt ska framgå.²⁰

Efter att det första utkastet till forskningsöversikt är färdigställt kan det vara klokt att se över om man behöver revidera sin syftesformulering och sina frågeställningar och sedan arbeta med andra delar av uppsatsen ett tag, för att därefter gå tillbaka och läsa den forskningslitteratur man använder i översikten mer noggrant, innan man skriver den slutgiltiga versionen.

Avslutning

Vanliga fel i forskningsöversikter är att urvalet av litteratur är oklart eller att centrala referenser utelämnas, att litteraturen huvudsakligen sammanfattas i stället för att syntetiseras, och att det är oklart vad författarens egen studie tillför till konversationen med forskningsfältet. En bra forskningsöversikt förhåller sig kritiskt, självständigt och kreativt till tidigare forskning och syntetiserar de studier som är mest relevanta i relation till den egna studiens forskningsproblem. Den ska ge en representativ översikt av den mest relevanta forskningen på området och samtidigt visa vad den egna

²⁰ Det är inte helt ovanligt att uppsatsskrivande studenter på grundnivå blir allt för beroende av en inspirerande studie. Det är inget konstigt eller fel med det och ingen förväntar sig att studentuppsatsen ska bli lika bra som en forskningsstudie, men den får heller inte bara bli en kopia av redan existerande forskning. Det gäller att hitta en egen ingång till ämnet eller tolkning av det, genom att exempelvis ställa nya frågor eller utforska ett visst tema mer på djupet än tidigare studier gjort.

undersökningen tillför till den vetenskapliga konversationen. Det ger studien mening och inomvetenskapligt värde.

Ett par frågor man kan ställa till sin egen och andras forskningsöversikter för att bedöma dess kvalitet är: Hur motiveras urvalet av forskningslitteratur? Är den litteratur som tas upp tydligt relaterad till studiens forskningsproblem? Följer forskningsöversikten en logisk struktur? Får läsaren en bra överblick av forskningsläget (till exempel gällande resultat, teorier, metoder, empiri, kontexter, eller vad som framstår som mest relevant i förhållande till uppsatsens problemformulering)? Framgår det vad uppsatsförfattarens egen studie tillför till den aktuella forskningskonversationen? Man bör även kontrollera om författaren i uppsatsens avslutning återknyter till forskningsläget för att framhålla sitt eget kunskapsbidrag.

Referenser

- Armitage, David. "The International Turn in Intellectual History." I *Rethinking Modern European Intellectual History*, red. Darrin M. McMahon och Samuel Moyn, 232–252. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Artéus, Gunnar och Klas Åmark, red. *Historieskrivningen i Sverige*. Lund: Studentlitteratur, 2012.
- Berggren, Christian. *Vetenskaplig publicering: historik, praktik, etik*. Lund: Studentlitteratur, 2016.
- Blom, Conny. *Doktorsavhandlingarna i historia 1890–1975: En kvantitativ studie*. Lund: Historiska institutionen, 1980.
- Clark, Kevin R., och Mary B. Buckley. "Using a Synthesis Matrix to Plan a Literature Review." *Radiologic Technology* 88, nr 3 (2017): 354–357.
- Dunér, Ingrid. *Controlling Destiny: Julian Huxley's Post-Darwinian Evolutionism and the History of Transhumanism*. Lund Studies in Arts and Cultural Sciences 33. Lund: Lunds universitet, 2024.
- Eklöf Amirell, Stefan. *Svenska doktorsavhandlingar i historia 1976–2005: En bibliografi*. Stockholm: Kungliga biblioteket, 2007.
- Gunneriusson, Håkan. *Det historiska fältet: Svensk historievetenskap från 1920-tal till 1957*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2002.
- Hamnell, Bruno. "Bortom realismen? Historieteori och kunskapssyn i *Historisk tidskrift* och *Scandia*, 1965–2009." *Scandia* 86 (2020): 55–80.
- Hamnell, Bruno. *Two Quests for Unity: John Dewey, R. G. Collingwood, and the Persistence of Idealism*. Lund Studies in Arts and Cultural Sciences 28. Lund: Lunds universitet, 2021.
- Larsson, Simon. *Intelligensaristokrater och arkivmartyrer: Normerna för vetenskaplig skicklighet i svensk historieforskning 1900–1945*. Hedemora: Gidlund, 2010.

- Lunds universitet. "Söka, värdera och referera vetenskapligt material." Hämtad 3 juli 2025. https://libguides.lub.lu.se/soka_vardera_och_referera_vetenskapligt_material.
- Nilsson, Ingemar. "Idé- och lärdoms historia i Sverige och dess doktorsavhandlingar." *Lychnos* (2014): 127–158.
- Nyström, Daniel. *Innan forskningen blev radikal: En historiografisk studie av arbetarhistoria och kvinnohistoria*. Malmö: Universus Academic Press, 2015.
- Pihl Skoog, Emma. "Historikernas föreställningar om arkiven: En studie av arkiven som objekt för historievetenskaplig kunskapsutvinning i *Historisk tidskrift*, 1881–2021." *Historisk tidskrift* 143, nr 4 (2023): 503–529.
- Rodgers, Daniel T. *Atlantic Crossings: Social Politics in a Progressive Age*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1998.
- Secord, James A. "Knowledge in Transit." *Isis* 95, nr 4 (2004): 654–672.
- Stears, Marc. *Progressives, Pluralists, and the Problems of the State: Ideologies of Reform in the United States and Britain, 1909–1926*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Torstendahl, Rolf. *Den historiografiska revolutionen 1960–1990*. Lund: Studentlitteratur, 2017.
- Trenter, Cecilia. *Granskningens retorik och historisk vetenskap: Kognitiv identitet i recensioner i dansk Historisk tidsskrift, norsk Historisk tidsskrift och svensk Historisk tidskrift 1965–1990*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1999.
- Utbildningsdepartementet. Högskolelag (1992:1434), §8. Hämtad 7 juli 2025. <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1992:1434>.
- Wängmar, Erik. "Historia – ett ämne för arkivnötare?" *Scandia* 77 (2011): 108–125.
- Zander, Ulf. *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*. Lund: Nordic Academic Press, 2001.